

*

Ubaldo Terrinoni, „C'è l'aldilà? Indagine biblica sulle ultime realtà dell'uomo”, EDB, Bologna 2006, ss. 199.

Tematyka śmierci posiada swoją nieustannie rosnącą bibliografię we wszystkich językach. Dla chrześcijańskiej teologii istotnym punktem odniesienia pozostaje zawsze tekst biblijny. Książka Ubaldo Terrinoniego, włoskiego kapucyna i dogmatyka, stanowi próbę syntezy myśli biblijnej, związanej z ostatecznymi rzeczywistościami człowieka. Ujęta w perspektywie eschatologii indywidualnej i powszechnej książka, porusza zasadnicze tematy podejmowane przez teologię w związku z zagadnieniem kresu życia człowieka. Jest to przede wszystkim wydarzenie śmierci, osądzenie ludzkich czynów oraz nagroda lub kara. Autor analizuje poszczególne grupy tematyczne w oparciu o dane Starego i Nowego Testamentu. Książka składa się z czterech części.

Część pierwsza rozważań poświęcona jest tematyce śmierci. Rozdział pierwszy jest odniesieniem się do problematyki śmierci w kontekście kultury współczesnej, w której temat śmierci uległ znaczącej marginalizacji. Wydarzenie indywidualnej śmierci nie wpływa już w żaden sposób na dynamikę społeczną. W tym rozdziale autor porusza także tematykę sytuującą się na przeciwległym biegunie – śmierci „upragnionej”, ujmując ją na podstawie kultury starożytnego Egiptu, Grecji i Rzymu. W tym kontekście ukazane jest także pragnienie śmierci w myśli biblijnej.

W dalszej części autor zwraca uwagę na świadomość nieustannego przybliżania się śmierci pośród wydarzeń życia człowieka. Mowa o przemijaniu życia człowieka i „postaci tego świata”.

Rozdział trzeci jest ukazaniem tematyki śmierci w Starym Testamencie. Śmierć jest przede wszystkim widziana jako przerwanie relacji z drugim człowiekiem i z Bogiem. Wejście do „krajny cieni” jest przedstawione jako konsekwencja grzechu. Autor włącza tutaj także świadectwa literatury apokryficznej. Mowa również o starotestamentalnej nadziei zmartwychwstania, obecnej w późnych partiach Starego Testamentu.

Kolejny rozdział prezentuje temat śmierci w myśli Nowego Testamentu. Ukazana zostaje postawa Jezusa, jako biorącego udział w cierpieniu człowieka, a także Jego strach w odniesieniu do śmierci. Autor podkreśla znaczenie tekstów, które mówią o samotności Jezusa oraz o Jego śmierci, ukazując ją w wymiarze daru. Podobnie śmierć chrześcijanina, zawiera w sobie „ból rodzenia”, a jej swoistym początkiem jest chrzest włączający w śmierć Jezusa. Odniesienie do głębokiego tekstu 1Kor 15 stanowi podkreślenie jednoczesnego zanurzenia w zmartwychwstaniu Chrystusa.

Druga część książki poświęcona została tematyce sądu. Mowa o Sądzie Ostatecznym – Nowy Testament zna jedynie ten sąd. W rozdziale pierwszym autor przedstawia kontekst nowotestamentalnego mówienia o sądzie, które, mimo zastosowanej terminologii, nie może być ujmowane wyłącznie w kontekście jurydycznym. Termin sąd jest synonimem panowania, posiadania ostatniego słowa – w przypadku Chrystusa wobec historii. Autor uwypukla kulturowy fakt zaakcentowania przez Zachód jurydycznego rozumienia sądu Nowego Testamentu, choć pomija, iż to samo dokonało się na Wschodzie, a zakorzenione jest właśnie w języku nowotestamentalnym. Kolejny – drugi rozdział – jest poświęcony „dniowi Jahwe”; jego rozumieniu jako wydarzenia wewnątrzhistorycznego oraz dynamice jego znaczenia, które mówi również o jego aspekcie zbliżonym do eschatologicznego. Także tutaj widoczne staje się, iż hebrajskie *shāpāt* oznacza zarówno sędzić, jak i sprawować władzę.

Rozważania kolejnego rozdziału poświęcone zostały paruzji w jej aspekcie osądzania. Terrinoni ukazuje przede wszystkim teksty wzywające człowieka do odpowiedzialności. Sąd końca czasów rozumiany jest jako ukazanie przede wszystkim jedności tożsamości pomiędzy Jezusem, który poświęcił się dla człowieka, a Jezusem-Sędzią. W ten sposób Jezus staje się jednocześnie kryterium sądu. Sam skazany na śmierć, staje się automatycznie oskarżycielem.

Osobny rozdział został poświęcony rozumieniu sądu w tekście *Ewangelii według św. Jana*. Autor dokonuje analizy konsekwencji wynikających z ukazania czasowego dystansu pomiędzy pojedynczym człowiekiem a Jezusem. Ważna staje się jakość relacji, która wykracza poza czas. Sąd ukazany jest bardziej jako zakończenie drogi niż surowe postępowanie procesowe. Odpowiedzią człowieka na wołanie Jezusa, stanowiącą o jakości jego relacji z Nim, jest wiara. Chrystus zaś staje się sędzią poprzez swoje własne istnienie. Pewne zdziwienie mogą wywołać uwagi autora, iż „niektórzy ojcowie” (s. 101) mówili o definitywnej odprawie dla człowieka dopiero w dniu zmartwychwsta-

nia. Jak wiadomo, taka była prawie jednomyślna opinia patrystyki pierwszych wieków, zaś zdecydowany przełom to okres Grzegorza Wielkiego.

Rozdział piąty omawia wizje sądu końca czasów w przypowieściach Jezusa. Szkoda jednak, iż autor nie umieścił w swojej prezentacji odpowiedniego tła judaistycznego poszczególnych obrazów (szczególnie chodzi o przypowieść o bogaczu i Łazarzu), która pozwala wyjaśnić niektóre jej aspekty.

Trzecia część książki została poświęcona tematyce piekła. Terrinoni omawia na początku (rozdział drugi) wizje piekła w kulturach pierwotnych oraz w kulturze starożytnej. Ukazuje także rozwój koncepcji *szeolu* w tekstach po niewoli babilońskiej, które stopniowo ukazują los pojedynczego człowieka po śmierci, doprowadzając na pewnym etapie do podstawowego zróżnicowania losu po śmierci sprawiedliwych i niesprawiedliwych.

Rozdział kolejny jest analizą fragmentów Starego i Nowego Testamentu mówiących o możliwości potępienia. Autor omawia zarówno poszczególne fragmenty, jak i charakterystyczne wyrażenia przedstawiające rzeczywistość potępienia, szczególne miejsce poświęcając nauczaniu Jezusa. Ukazany materiał ukazuje obfitość zarówno miejsc, jak i sposobów wyrazu prawdy ostrzeżenia przed negatywnym finałem losu człowieka.

Część czwarta książki poświęcona została tematowi nieba. Autor wykracza poza tematykę biblijną, omawiając kwestię nieba jako raczej stanu niż miejsca. W tym miejscu autor odnosi się także do patrystycznej interpretacji raju, rozumianego bądź jako miejsce z konkretną lokalizacją, bądź rozumianego alegorycznie. Interpretacja i słownictwo patrystyki wyjaśniają funkcjonowanie eschatologicznego rozumienia słowa „raj” w języku współczesnym. W dalszej części omawia rozumienie eschatologicznego szczęścia w kulturach Wschodu i Zachodu. Nagroda ostateczna, w rozumieniu literatury biblijnej, została ukazana w rozdziale trzecim. Autor skupia się na starotestamentalnym rozumieniu raju jako ogrodu lub odpowiedniku parku; jako raju ziemskiego, w którym uczestniczy całe stworzenie. W Nowym Testamencie Terrinoni skupia się na eschatologicznym wymiarze ośmiu błogosławieństw oraz na charakterystycznych określeniach mówiących o życiu w bliskości Jezusa. Następnie podejmuje znaczenie licznych określeń oraz obrazów Nowego Testamentu stanowiących odniesienie do eschatologicznego stanu szczęścia.

Książka Terrinoniego jest próbą syntezy danych biblijnych dotyczących życia po śmierci. Autor w stosunkowo niedużym objętości-

wo dziele w udany sposób zawarł istotę przekazu Starego i Nowego Testamentu w tej kwestii. Przejrzysty układ książki oraz dostępny język czynią z niej łatwy punkt odniesienia w podejmowanej tematyce.

KS. ANDRZEJ DAŃCZAK
Gdańskie Seminarium Duchowne

*